CZU: 343.8 **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12077594**

PEDEAPSA PENALĂ ÎNTRE SCOP ŞI RISC

Vasiliu Liuba

doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice și Științe Economice
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0002-2355-9897

The existence of a framework of penalties in criminal law is a decisive legal and criminal law role and purpose. It ensures, first and foremost, the principle of the legality of penalties and guarantees the applicability of criminal law mechanisms and instruments against crime. The risk of the framework of penalties arises at the time of their individualization, because in addition to their general objective nature, which is clearly established and regulated, there is the individual subjective nature, which unfortunately cannot be fitted into a normative template.

Keywords: *crime, offender, criminal liability, criminal punishment, individualization, purpose, risk, values, morality, rights and freedoms, society.*

De-a lungul mileniilor societatea luptă continuu împotriva celui mai mare flagel al tuturor timpurilor – criminalitatea. În această luptă omenirea a cunoscut atât succese, cât şi înfrângeri. În anumite perioade istorice unele state aveau realizări considerabile, reducând fenomenul infracţionalităţii la minimum, astfel încât oamenii încetau a se mai teme de criminali, deplasându-se liber pe teritoriul ţării, renunţând la lacăte şi uşi blindate. Erau timpuri când cuvântul de onoare constituia o garanţie mult mai puternică decât represiunile judiciare.

Omenirea cunoaşte chiar fenomene de lipsă totală a criminalităţii – în unele state existau anumite zone, în care lipseau crima şi criminalul. De regulă, acestea erau centrele religioase, iar cultura acestora excludea comportamentul deviant de la normele generale.

Dar niciodată, niciunui stat, niciunui sistem social nu i-a reuşit să se izbăvească completamente de fenomenul criminalităţii. Mai mult ca atât, la anumite etape istorice acest fenomen era privit ca un satelit obligatoriu al dezvoltării sociale. Dreptul penal vine ca soluţie de contracarare a criminalităţii şi infracţonalităţii, abordând până în cele mai mici detalii instituţiile de bază, infracţiunea, răspunderea penală şi pedeapsa, acestea din urmă având ca drept scop corigenţa infractorului şi nicidecum de subminarea, cel puţin asta se reliefează din doctrina şinu doar.

Săvârşind o faptă infracţională, individul îşi manifestă nerecunoaşterea şi ignorarea valorilor sociale reprezentate de bunurile, interesele şi nevoile

individuale sau de grup, pe care conştiinţa socială le acceptă la o anumită treaptă de dezvoltare. Prin aceasta infracţiunea generează o luptă a contrariilor, manifestată între obiectul infracţiunii, ca element constitutiv ce cuprinde totalitatea valorilor şi relaţiilor sociale existente pe lângă aceste valori vătămate sau puse în pericol prin săvârşirea actului infracţional şi subiectul infracţiunii, reprezentat de persoana care intră în conflict cu legea penală. Studiind rolul individual în geneza infracţiunii şi stabilirea pedepsei, criminologia operează cu conceptul de personalitate a infractorului ca variantă a personalităţii umane înţeleasă în accepţiunea largă de unitate bio-psiho-socială. Personalitatea este un concept operaţional de ordin descriptiv care înfăţişează rezultatul unui proces de adaptare a fiinţei umane la lume, cu scop de conservare şi dezvoltare. Ea este consecinţa procesului interacţionist prin care infrastructura biologică a fost grefata cu principalii vectori sociali, un rezultat al interacţiunii dialectice dintre ansamblul caracteristicilor organizării interne a individului şi ansamblul factorilor mediului social. Personalitatea umană nu este doar consecinţa eredităţii, interacţiunile dintre individ şi mediu răsfrângându-se asupra componentelor personalităţii. În cadrul procesului de socializare, de maturizare biologică şi socială, omul îşi modelează personalitatea prin învăţarea şi interiorizarea complexului sociocultural pe care îl promovează societatea.[1] Procesul de socializare, în ansamblul său, modelează un tip de personalitate definit prin unicitate şi originalitate şi care exprimă, într-un mod constant, durabil şi predictibil, un amplu repertoriu de atitudini, opinii şi acţiuni compatibile cu modelul cultural şi normativ al societăţii respective. În consecinţă, personalitatea omului este produsul epocii în care trăieşte omul şi pe care o reflecta la nivelul conştiinţei, acţionând totodată, constructiv sau distructiv asupra sa. Pe parcursul procesului de maturizare biologică şi socială, individul îşi formează propria personalitate prin învăţarea şi asimilarea treptată a modelului socio-cultural predominant, socializarea devenind pozitivă sau negativă ca urmare a preexistentei unui complex de factori sociali care determină sau favorizează orientarea antisocială a personalităţii. Pe parcursul procesului de maturizare biologică şi socială, individul îşi formează propria personalitate prin învăţarea şi asimilarea treptată a modelului socio-cultural predominant, socializarea devenind pozitivă sau negativă ca urmare a preexistentei unui complex de factori sociali care determină sau favorizează orientarea antisocială a personalităţii. Fără îndoială, dezorganizarea socială, anomia, condiţiile economice precare, conflictele culturale etc., au un impact major asupra criminalităţii ca fenomen social. În schimb, la nivel individual, socializarea negativă nu conduce în mod inevitabil la

săvârşirea de infracţiuni, ci numai ca rezultat al asimilării şi prelucrării sale de către structurile de personalitate şi pe fondul unor împrejurări concrete care favorizează trecerea la săvârşirea actului infracţional.

Astfel, conceptul de personalitate a infractorului nu surprinde imaginea unei personalităţi predestinate pentru infracţiuni cu violenţă, între delincvenţi şi nondelincvenţi neexistând o diferenţă de natură, ci o diferenţă de grad cu determinare multicauzală. Personalitatea orientată antisocial se formează în aceleaşi sfere ale vieţii sociale, familie, şcoală, microgrupuri, medii de producţie, ca şi personalitatea non-delincventă. Ceea ce diferă este conţinutul informaţiilor receptate şi valoarea acordată acestora. După cum ştim, infracţiunea generează o luptă a contrariilor, manifestată între obiectul şi subiectul infracţiunii. Această contradicţie se exprimă prin nerecunoaşterea şi ignorarea de către individ a valorilor sociale reprezentate de bunurile, interesele şi nevoile individuale sau de grup, pe care conştiinţa socială le acceptă la o anumită treaptă de dezvoltare. Concepută în aşa mod, infracţiunea nu poate exista fără o persoană care printr-o activitate materială, conştientă şi volitivă, încalcă perceptul legii penale şi prin aceasta aduce o daună valorilor sociale, exprimându-şi astfel atitudinea moral-politică faţă de ordinea de drept. Persoana care a comis o faptă infracţională interesează dreptul penal sub un dublu aspect.

Pe de o parte, dreptul penal scoate în evidenţă condiţiile pretinse de legiuitor pentru ca infractorul să fie pedepsibil şi să suporte consecinţele faptei săvârşite, condiţii care în ansamblu formează un element aparte al componenţei de infracţiune, denumit subiectul infracţiunii.

Pe de altă parte, dreptul penal mai este interesat şi de stabilirea altor calităţi caracteristice personalităţii infractorului, luate în consideraţie la individualizarea răspunderii şi pedepsei penale de către instanţa judecătorească în condiţiile art.75 C.P. al R. Moldova. [2]

O abordare largă a noţiunii de subiect al infracţiunii o găsim în doctrina penală română de referinţă, care susţine că infracţiunea ca act de conduită interzis prin norma incriminatoare nu poate fi concepută fără existenţa unei persoane care săvârşeşte acest act, încălcându-se obligaţia legală de a nu-l săvârşi, şi fără existenţa unei persoane care este titulara valorii sociale împotriva căruia se îndreaptă actul de conduită. Aceste persoane, care nu sunt altele decât persoanele implicate în raportul juridico-penal de conformare, transformat prin săvârşirea infracţiunii, într-un raport juridico-penal de conflict sunt subiecţii infracţiunii. Putem conchide că subiecţiii infracţiunii sunt persoanele implicate în săvârşirea unei infracţiuni, fie prin însăşi săvârşirea

infracţiunii, fie prin suportarea consecinţelor, a răului cauzat prin săvârşirea acesteia. Din această perspectivă, în funcţie de poziţia care o au în raport cu infracţiunea şi deci după poziţia pe care o ocupă în cadrul raportului juridico-penal de conflict se face distincţia dintre subiecţi activi sau infractori, pe de o parte, şi subiecţi pasivi sau persoane vătămate prin infracţiune, pe de altă parte. De regulă însă, personalitatea infractorului, apare cu mult înainte de săvârşirea infracţiunii. Trăsătura principală care caracterizează personalitatea infractorului este aceea că el a săvârşit o infracţiune. Nu este infractorul cel care are numai intenţia de a săvârşi o infracţiune sau crimă, însă nu trebuie să facem abstracţie de pornirile naturale ale fiecărui individ în parte, precum şi condiţiile socio-culturale şi economice care într-un mod sau altul pot genera indirect dezvoltarea laturii criminale. Dacă ar fi să facem referire în materie de drept penal, atunci vom observa că pe primul plan este situată fapta infracţională, infracţiunea, care are un contur şi o explicaţie foarte completă. În schimb, infractorul, personalitatea acestuia, este puţin studiată. [3] p.21-27

Chiar atunci când se face menţiune despre vinovăţie, care nu poate fi decât o atitudine psihică a omului, tot nu se face menţiune despre om, decât indirect. Subiectului infracţiunii îi este destinat articolul 21 din Codul Penal al Republicii Moldova, conform căruia "sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvîrşirii infracţiunii, au împlinit vârsta de 16 ani". [4] Prin aceasta omul, care a comis infracţiunea, este trecut în umbră, el fiind subînţeles şi constituind doar un punct de reper şi un subiect menit a suporta şi a executa pedeapsa. O astfel de situaţie avem în medicină, unde se ţine seama numai de boală şi nu de bolnav. În sfera dreptului penal, noţiunea de infractor îmbracă denumirea de persoană, care în vizorul noii legislaţii poate fi fizică şi juridică. Dreptul penal, având ca obiect apărarea valorilor sociale împotriva infracţiunilor, operează cu noţiunea de subiect al infracţiunii, sau subiect al raportului juridic penal.

Conform legislaţiei naţionale, pedeapsa penală este o măsură de constrângere statală şi un mijloc de corectare şi reeducare a condamnatului ce se aplică de instanţele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârşit infracţiuni, cauzând anumite lipsuri şi restricţii drepturilor lor. Pedeapsa are drept scop restabilirea echităţii sociale, corectarea şi resocializarea condamnatului, precum şi prevenirea săvârşirii de noi infracţiuni atât din partea condamnaţilor, cât şi a altor persoane. Executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferinţe fizice şi nici să înjosească demnitatea persoanei condamnate. Pe când Doctrina penală franceză consideră ca scopuri ale pedepsei: răsplata, intimidarea, preîntâmpinarea şi corectarea, iar juriştii din Marea Britanie evidenţiază ca scop al pedepsei

elementul represiv, restabilirea echității sociale, intimidarea și apărarea societății de atentate criminale. Astfel concepută, pedeapsa este principalul mijloc de realizare a scopului legii penale, de aceea scopul pedepsei coincide cu scopul legii penale. Legea penală apără împotriva infracțiunilor suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, viața și sănătatea persoanei, drepturile și libertățile cetățenilor, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept. Cu alte cuvinte, apără sistemul și relațiile sociale de faptele socialmente periculoase care subminează cele mai importante condiții de existență ale societății. Dar ce facem când pedeapsa nu-și justifică scopul, și situația devine și mai gravă. Pe lângă scop avem și riscuri, acestea conturându-se în momentul individualizării pedepsei.[5]

Legiuitorul a conturat o definiție a conceptului de individualizare prin tehnici juridice, respectiv formularea și aplicarea pedepselor ca instrument de adaptare a infractorilor la mediul penitenciar. Individualizarea pedepselor reprezintă procesul de adaptare a pedepselor la fiecare infracțiune și la fiecare infractor, în vederea atingerii scopurilor educative preventive prevăzute de lege, și reprezintă un principiu fundamental al dreptului penal. Deși în cadrul procedurii de stabilire și de determinare a pedepselor sunt utilizați termeni precum dozare, proporționalitate, individualizare etc., care exprimă conținutul acestei operațiuni în mod mai mult sau mai puțin cuprinzător, în domeniul aplicării pedepselor termenul de individualizare este fără echivoc. Individualizarea executării pedepselor, sau individualizarea administrativă, reprezintă o etapă de punere în aplicare a raporturilor juridice și nu o simplă transpunere a conceptului de individualizare.

Astfel, în teoria dreptului penal se vorbește, de obicei, despre trei forme de individualizare a pedepselor, și anume: 1) individualizarea legală – se referă la ansamblul normelor de drept penal, privind criteriile de individualizare a pedepsei pentru fiecare infracțiune în parte; 2) individualizarea judecătorească – constă în stabilirea de către instanța judecătorească a pedepsei pentru fiecare caz în parte, între limitele prevăzute de lege, ținându-se seama de pericolul social pe care îl prezintă fapta săvârșită și infractorul, precum și de împrejurările care agravează sau atenuează răspunderea penală; 3) individualizarea administrativă sau punerea în executare a pedepsei cu închisoarea de către instituțiile penitenciare, care se referă la modalitățile concurente în care se execută pedeapsa aplicată de instanță. Aceste trei etape ale individualizării pedepsei urmează o succesiune logică, ele decurgând una din cealaltă. Pe parcursul celor trei etape ale individualizării pedepsei întâlnim elemente comune care vizează scopul pedepsei, și anume: prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, apărarea împotriva infracțiunilor, precum și apărarea valorilor sociale enumerate în legislația penală. Cu referire la cea

dintâi, în literatura juridică s-a arătat că, în cadrul său, adaptarea pedepselor este înfăptuită de către legiuitor, în însuşi momentul elaborării legii penale, prin stabilirea felului şi limitelor pedepselor, precum şi a măsurii în care acestea pot fi modificate sub influenţa cauzelor de agravare sau de atenuare. [5] Dacă individualizarea constă în „operaţiunea de adaptare a pedepsei şi a executării ei la cazul individual şi la persoana infractorului, în aşa fel încât să se asigure aptitudinea funcţională şi realizarea scopului ei” – adică, în adecvarea pedepsei la o anumită faptă concretă şi la un infractor concret, care trebuie reeducat, atunci operaţia de individualizare nu poate fi decât o operaţie post delictum, care în mod necesar trebuie să se efectueze, în integralitatea sa, după ce fapta a fost săvârşită şi constatată judecătoreşte. Atâta vreme cât nu s-a săvârşit încă o infracţiune şi nu există răspundere penală, nu se poate vorbi de o individualizare a pedepsei – în sensul propriu al acestei noţiuni, căci lipseşte atât obiectul supus operaţiei de adaptare (sancţiunea concretă), cât şi unul dintre elementele faţă de care trebuie să se înfăptuiască adaptarea (infracţiunea, cu gradul său de pericol social concret propriu). De aceea, considerăm că individualizarea pedepselor poate fi numai judiciară şi administrativă. Indubitabil, stabilirea, prin lege, a unui cadru legal de sancţiuni – atât generale, cât şi speciale, pentru fiecare infracţiune în parte – a unor cauze de modificare a pedepsei, a unor mijloace şi criterii de individualizare constituie baza legală indispensabilă a individualizării sancţiunilor de drept penal, dar, în sistemul pedepselor relativ determinate, ea nu se poate identifica cu însăşi operaţia de individualizare a acestora.

Legea acţionează doar asupra unor entităţi abstracte, în timp ce individualizarea - aşa cum sugerează însuşi termenul - este legată de comportamente concrete şi de infractori concreţi; cu toate acestea, doar judecătorii şi administraţiile penitenciare pot trage concluzii şi face evaluări în această privinţă; legiuitorul nu face decât să organizeze individualizarea judiciară şi administrativă prin intermediul legii; el poate doar să ofere judecătorilor şi administraţiilor penitenciare o bază pentru individualizare, fără a efectua el însuşi nicio operaţiune de individualizare. Individualizarea judiciară este a doua etapă a individualizării răspunderii penale şi este realizată în primul rând de către instanţe, dar şi, în mod auxiliar, de către alte organe judiciare. Aceasta reprezintă prima restructurare a răspunderii penale, tratând infractorul ca pe o entitate vie şi nu ca pe o abstracţiune. Pentru a facilita individualizarea judiciară a răspunderii penale, legea stabileşte anumite criterii pe care judecătorul trebuie să le ia în considerare atunci când impune o anumită pedeapsă unei persoane care a comis o infracţiune sau un act prevăzut

de legea penală. Acestea au un caracter obligatoriu, trebuind să fie avute în vedere împreună, toate. Potrivit art.75 CPRM, „persoanei recunoscute vinovate de săvârşirea unei infracţiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea Specială a Codului penal şi în strictă conformitate cu dispoziţiile Părţii Generale a Codului penal. La stabilirea categoriei şi termenului pedepsei, instanţa de judecată ţine cont de gravitatea infracţiunii săvârşite, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanţele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, de influenţa pedepsei aplicate asupra corectării şi reeducării vinovatului, precum şi de condiţiile de viaţă ale familiei acestuia”. Luând în considerare aceşti factori, instanţa se va asigura că sentinţa este echitabilă. Pentru a da efect principiului individualităţii, tipul şi cuantumul pedepsei pot varia pentru persoane care au comis aceeaşi infracţiune. În acelaşi timp, acest lucru contribuie la realizarea principiului echităţii. Individualizarea administrativă a executării pedepselor este o operaţiune individualizată efectuată de către organul administrativ însărcinat cu executarea pedepselor şi presupune executarea pedepselor, adaptând sistemul de executare a pedepselor privative de libertate în funcţie de comportamentul persoanei condamnate la locul de executare a pedepsei.

Individualizarea executării pedepselor se realizează astfel prin modificarea măsurilor de condamnare şi prin aplicarea instrumentelor penale în funcţie de comportamentul persoanei condamnate. Prin urmare, principiul individualizării pedepselor face parte din sistemul de principii ale dreptului penal şi ale dreptului execuţional penal. În legislaţia execuţional-penală a Republicii Moldova individualizarea, ca principiu de bază al executării pedepsei cu închisoare, este inclusă în art.164, care este bazat pe particularităţile individuale ale personalităţii condamnatului, adică mijloacele de corectare trebuie să se aplice în dependenţă de caracterul prejudiciabil al infracţiunii comise, personalitatea condamnatului, precum şi comportamentul lui. Acest principiu se realizează pe calea modificării statutului condamnatului în dependenţă de comportamentul lui, spre exemplu: aplicarea măsurilor de sancţionare şi de stimulare, transferul condamnatului dintr-un regim în altul etc. [6] Trebuie remarcat faptul că sistemul de justiţie penală nu este suficient pentru a descuraja criminalitatea în absenţa unor mecanisme şi politici coerente de justiţie penală preventivă care să combine mijloace economice, sociale, administrative şi juridice pentru a combate şi preveni criminalitatea. În acest punct apar riscuri în aplicarea pedepselor, sub forma unor sancţiuni ineficiente în raport cu valorile atacate şi/sau cu prejudiciul social cauzat de infracţiune. În acest sens considerăm necesar de a aborda problema pedepsei

cu moartea, care reprezintă un subiect nu doar controversat dar şi tabu atât pentru cadrul legislativ naţional, cât şi pentru cel internaţional. Se pune întrebarea dacă aplicarea pedepsei cu moartea poate justificată sau nu. Dacă a r fi să răspundem prin prisma drepturilor şi libertăţilor omului, atunci în art. 2 din Convenţia EDO vom afla u răspuns care conturează această problemă de pe două poziţii, prima poziţie asigură dreptul la viaţă, ca garanţie fundamentală a persoanei, dreptul la viaţă al oricărei persoane fiind protejat prin lege. Şi a doua poziţie, şi anume moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat, decât în executarea unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal când infracţiunea este sancţionată cu această pedeapsă prin lege. În acelaşi context, la alin. (2) al aceluiaşi articol, moarte nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea dreptului la viaţă în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forţă pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenţei ilegale; pentru a efectua o arestare legală sau a împiedica evadarea unei persoane legal deţinute sau pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecţie.[7] În foarte multe ţări se justifică legitimitatea nu numai a închisorii pe viaţă, dar şi a pedepsei capitale, în calitate de sancţiuni penale foarte grave. De menţionat că Consiliul Economic şi Social al ONU a încuviinţat garanţiile pentru apărarea drepturilor persoanelor pasibile de pedeapsa cu moartea. Garanţiile, relevă că pedeapsa cu moartea nu poate să fie executată decât în cazul în care persoana acuzată de crimă a fost supusă unor probe clare şi convingătoare, şi doar în cazul crimelor premeditate cu consecinţe mortale sau foarte grave.[6] Ca drept concluzie vom menţiona că existenţa cadrului pedepselor în legislaţia penală reprezintă un rol şi un scop juridico-penal decisiv. El asigură, în primul rând, principiul legalităţii pedepselor şi garantează aplicabilitatea mecanismelor şi instrumentelor juridico-penale împotriva fenomenului infracţional. Riscul cadrului pedepselor apare în momentul individualizării acestora, deoarece pe lângă caracterul general- obiectiv care este clar stabilit şi reglementat, este implicat caracterul individual-subiectiv, care din păcate nu poate fi încadrat într-un şablon normativ. Însă în anumite condiţii, dictate de necesităţile şi pericolelor iminente dezvoltării şi securităţii societăţi şi pentru a salva societatea de haos şi autodistrugere, metodele reproşabile, drastice, inclusiv aplicarea pedepsei cu moartea, pot fi justificate în lege şi admise doar în limitele legii.

Referinţe:

1. Codul Penal al Republicii Moldova, Publicat:14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195

2. Codul Penal al Republicii Moldova, Publicat:14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195
3. CIOBANU I. Criminologie, vol. 1. Chișinău: Tipografia Reclama, 2007. p. 21-27
4. CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA, Publicat: 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195
5. OSADCI C. Conceptul individualizării executării pedepsei cu închisoare., [Accesat: 21.12.2023] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Conceptul%20individualizarii%20executarii%20pedepsei%20cu%20inchisoare.pdf
6. BUJOR V. Referinţe asupra noţiunii, scopului, funcţiilor şl sistemului pedepsei [Accesat 21.12.2023 ora 09:26] Disponibil: http://old.criminology.md/index.php/ro/articole/123-referin-e-asupra-no-iunii-scopului-func-iilor-l-sistemului-pedepsei
7. Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. [Accesat 21.12.2023] Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron